

MIGUEL GARAU ROLANDI. Universitat de Barcelona (UB)

CONSUMIDORS I PRODUCTORS: UN PAS ENDAVANT CAP AL COOPERATIVISME INTEGRAL

Des dels seus orígens, el cooperativisme de consum va ser la vessant més arrelada del cooperativisme a Catalunya, però els cooperativistes no es conformaven a vendre més barat que els comerços privats. Durant el I Congrés Nacional de Cooperatives el 1913 Joan Salas Anton parlava de la necessitat de fomentar el cooperativisme integral: «Cooperación integral, es a lo que deben encaminar sus pasos los actuales cooperatistas. Cooperación integral es la que todo lo abarca: consumo, producción, crédito, casas, seguros, educación, en fin, todo cuanto contribuye a satisfacer las necesidades humanas».¹ En aquest sentit, allà on s'aconseguia establir una cooperativa sorgia immediatament el neguit per esdevenir productora dels seus propis articles de consum. En les localitats agrícoles la relació entre la producció i el consum cooperatiu, a través dels sindicats agrícoles, ha rebut una major atenció historiogràfica.² Tanmateix en entorns urbans com Barcelona trobarem també cooperatives exemplars en la línia d'integrar producció i consum. La Flor de Maig, del Poblenou, seria el màxim exponent d'aquesta pràctica. No tan sols crearia seccions de forn de pa, sastreria o pastisseria, com moltes altres, sinó que també posaria en marxa una granja a Cerdanyola i així tancaria el cercle d'economia cooperativa basat en la producció i distribució dels articles que subministrava als seus socis. Així mateix, des del començament de segle, entre algunes cooperatives amb menor desenvolupament econòmic van néixer les fusions, que mancomunaven esforços per a l'elaboració o distribució d'algun article bàsic. Així es crearien diversos forns col·lectius de pa; una cooperativa de producció de lleixiu; una Fusió de Cooperatives per al Subministrament de Carbó o les fusions de cooperatives per a la matança del porc de Sants i de Sant Martí, que elaboraven embotits per a una desena de cooperatives.

Darrere d'aquesta praxi que buscava l'autonomia dels consumidors conquerint la producció hi havia l'impuls d'una doctrina econòmica coherent i una visió utòpica de l'avenir social que molts cops ha passat inadvertida. Probablement perquè no s'ha aprofundit suficientment en les influències teòriques provinents de l'estranger sobre el moviment cooperatiu de casa nostra.

Fàbrica de pastes per a sopa. Font: Acció Cooperatista

Doctrina cooperativa

Principalment seria el programa econòmic elaborat pel professor Charles Gide des de Nimes (França) la doctrina que més influència tindria sobre els cooperativistes catalans. Segons Gide tots els éssers humans coincideixen en la necessitat de consumir. A partir d'aquesta premissa va desenvolupar un model d'organització social harmònic, basat en les cooperatives de consum com a cèl·lules bàsiques del cos social. La substitució del capitalisme per una utòpica República Cooperativa tindria tres etapes. La primera començaria amb la conquesta del comerç (constituïnt cooperatives de consum i magatzems de compravenda a l'engròs), la segona se centraria en la conquesta de la indústria (creant cooperatives de producció de segon grau on les sòcies fossin les mateixes cooperatives de consum) i en la tercera les cooperatives adquiririen terres per a la conquesta de la producció agrícola i ramadera. D'aquesta forma es proposava un model de cooperativització total de l'economia i la societat (el cooperativisme integral), que prenia com a base l'interès general dels consumidors.³ Aquest horitzó utòpic teoritzat el 1889 seria assumit en gran manera per l'Aliança Cooperativa Internacional (ACI) des de la seva fundació el 1895 i seria

temes-2)

una aspiració compartida pels sectors dirigents del cooperativisme català. Seguint aquest esquema, les cooperatives de producció no havien de constituir-les treballadors independents, perquè quedarien atrapats per la dinàmica competitiva del mercat per sobreviure, sinó que havien de restar en mans de les cooperatives de consum. Això garantiria la capacitat de producció necessària per a oposar-se als trusts industrials. Així mateix, prioritzarien la qualitat dels articles i oferirien productes no adulterats a preus justos, contràriament al que es considerava que feia la indústria capitalista, que posava l'obtenció de beneficis (l'afany de lucre) per damunt de l'interès general dels consumidors. Malgrat les dificultats que implicava aquesta opció, des de la Federació de Cooperatives de Catalunya es faria una aposta clara per superar la fase de la producció cooperativa a petita escala, pensada per a l'autoconsum dels associats, que tenia en la Flor de Maig el seu exponent, i es fomentaria el pas a la creació de grans fàbriques cooperatives de segon grau, formades i finançades per altres cooperatives de consum, quan les possibilitats ho permeteren.

Les fàbriques cooperatives de pasta de sopa, sabó, aigües carbòniques i xocolata

La primera fàbrica cooperativa de producció industrial a gran escala creada pel conjunt del moviment cooperatiu va ser la fàbrica de pasta de sopa nascuda el 1920 arran d'una vaga al sector fideuer. Es va situar al número 11bis del carrer Aurora, a la populosa barriada del Raval de Barcelona. En un principi reunia 40 cooperatives sòcies, però al llarg de la dècada del 1920 n'anà eixamplant el nombre fins a arribar a

Obrers treballant a la Fàbrica de sabó Productes Coop.

Font: Acció Cooperatista

comptabilitzar 96 cooperatives i una producció de més 200.000 kg de pasta. Durant el règim republicà continuaria la seva ascensió: va acollir 8 cooperatives més, fins a arribar a 104 cooperatives, i va produir més de 300.000 kg de pasta. Aquesta seria l'única cooperativa de segon grau existent fins a la II República.⁴

Amb el règim republicà, l'entrada de nous actors i partits polítics en el poder municipal i autonòmic, amb una major sensibilitat envers el cooperativisme, com ERC i la USC, facilitaria la promoció institucional del cooperativisme. Amb aquest marc favorable, la Federació de Cooperatives va fer un pas endavant cap al cooperativisme integral, engenant de forma més decidida la segona etapa del programa de Gide: la conquesta de la indústria per les cooperatives de consum. Domènec Miracle ho deixava palès només deu dies després de la proclamació de la II República a la premsa cooperativa: calia que les cooperatives anessin cap a l'explotació conjunta d'empreses productores com a arma de defensa per la via legal dels treballadors contra el capital.⁵

Entre 1933 i 1936 arrencarien tres noves fàbriques cooperatives de segon grau, totes finançades no tan sols per les cooperatives que s'hi van associar, sinó també per la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu creada per la Generalitat de Catalunya amb la finalitat de cofinançar les entitats de l'economia social. La primera indústria seria la fàbrica de sabons, comprada per la Federació de Cooperatives a l'inici de 1933. Xavier Escobedo, com a delegat de la Unió Cooperatista Barcelonesa, en seria el director de forma ininterrompuda fins a la Guerra Civil. El seu creixement es va veure afectat per les restriccions en l'adquisició d'oli de coco, matèria primera elemental amb què elaborava els seus productes, i sovint va patir dificultats per servir sabó a totes les cooperatives associades. Tot i així, poc abans de la guerra tenia 67 cooperatives associades i 13 cooperatives consumidores no sòcies. Servia onze tipus diferents de sabó a, aproximadament, una tercera part de les cooperatives de consum existents a Catalunya, cosa que significava un èxit considerable.⁶

Amb els beneficis anuals obtinguts es va decidir invertir en la creació d'una nova fàbrica, dedicada a la producció de gasoses i aigües carbòniques. En aquest cas el principal problema de la fàbrica es devia a la seva ubicació, al soterrani de la Unió Cooperatista Barcelonesa, on les males condicions del local impedièren produir begudes de qualitat i en la quantitat requerida. Finalment, el trasllat a l'antic local de la desapareguda cooperativa El Reloj, amb millors condicions higièniques, va permetre establir la situació de l'empresa. Gràcies a la inversió en maquinària automatiza-

ren la producció i van poder elaborar, amb la qualitat adient, no tan sols gasoses i sifons sinó també nous productes com ara Naranjada Coop, Fruit Coop i Limonada Coop. L'acceptació de la nova oferta per les cooperatives consumidores va ser unànime. En esclatar la Guerra Civil la cooperativa ja doblava la producció inicial i tenia 37 cooperatives associades, tot i que totes les cooperatives podien adquirir els seus productes només pel fet d'adherir-se a la Federació de Cooperatives.⁷

Propaganda de Xocolates Coop. Font: Acció Cooperatista

Per últim es va constituir una cooperativa de segon grau d'elaboració de xocolata. Aquesta cooperativa va néixer el juliol de 1933, primerament com a cooperativa de producció en mans dels treballadors i tenint les cooperatives de consum com a úniques clientes. El 1935 se'n va aprovar la transformació en cooperativa de segon grau, la qual es constituïria de forma definitiva l'abril del 1936, sota la marca Xocolates Coop. Tanmateix, només va tenir 19 cooperatives sòcies i 35 no sòcies però consumidores de la seva xocolata. Cal tenir en compte l'impacte de la guerra, que va sorprendre-la en el moment d'arrencada, ja que la manca de cacau en va afectar la capacitat d'estabilitzar-se durant la contesa.⁸

Notes

1. «El Congreso español cooperatista», *El cooperatista*, núm. 56, 15 octubre 1913.
2. Com a mostra, vegeu *Plecs d'Història Local*, núm. 159, novembre 2015, coordinat pel Dr. A. Gavaldà.
3. CH. GIDE, *La cooperación como programa económico (programa de la escuela de Nimes)*, Vilanova i la Geltrú: ediciones Acció Cooperatista, sense data.
4. He analitzat amb més detall les iniciatives de producció cooperativa en M. GARAU ROLANDI, *Entre la utopía y la supervivencia. El desarrollo y la diversidad de las cooperativas de producción y trabajo en la Catalunya urbana e industrial (1864-1936)*, Universitat de Barcelona, tesi doctoral inèdita, 2016.

Aquestes tres fàbriques, juntament amb dues cooperatives preexistents (la Fàbrica de Pastes per a Sopa i la Fusió de Cooperatives per al Proveïment de Carbó), així com una incipient cooperativa paperera creada el 1937 per a l'envasament dels gèneres expedits per les cooperatives (que va tenir una vida curta), van unir-se durant la Guerra Civil sota la denominació de Productes Coop, segell de garantia de la indústria cooperativa en mans de les cooperatives de consum. Les dificultats econòmiques pròpies de la postguerra, la manca de matèries primeres, el mercat negre i la inflació, així com la manca de suport institucional durant el franquisme, van anar afeblint aquesta experiència única i de primer ordre, fins que el 1952 va tancar les portes definitivament. Així doncs, el pas cap al cooperativisme integral tindria el punt àlgid durant la II República i la Guerra Civil. La creació de Productes Coop demostraria la intenció dels cooperativistes catalans d'aprofundir en la intercooperació com a model d'autosuficiència econòmica de les classes populars. Seguint el camí marcat per la potent indústria cooperativa estrangera, aspirava a generar una economia alternativa al model imperant, sota principis més democràtics i sostenibles, segons l'interès general dels consumidors. ■

5. «Colectividad», *Acció Cooperatista*, núm. 416, 24 d'abril de 1931, p. 2.
6. *Fàbrica de sabó Productes Coop. Memòria corresponent a l'exercici de l'any 1935*, Barcelona: Editorial Cooperativa Popular [1936].
7. «Fàbrica d'aigües carbòniques Productes Coop», *Acció Cooperatista*, núm. 692, 7 d'agost de 1936, p. 3.
8. *UNCCUE (1942-2002). 60 años de historia*, Madrid: UNCCUE, 2002, p. 45.